

Samozhnev, A. 2017. *Pasporta razdora. Avstriya mozhет possoritsya s Italiyey iz-za Yuzhnogo Tirolya* [Passports of Discord. Austria May Quarrel with Italy over South Tyrol]. 19 dekabrya [Online]: Available at: <https://cutt.ly/fn7oPqY> [in Russian]

Shveytser, V. 2018. *Tleyushchiy ochag separatizma v Evrope. 28 maya* [A Smoldering Hotbed of Separatism in Europe]. [Online]: Available at: <https://cutt.ly/Un7oPF6> [in Russian]

Yuskiv, Kh. 2015. Pivdennyi Tirol: istorychna retrospektyva polityko-pravovoho konstytuiuvannya ta funktsionuvannya terytorialnoi avtonomii [South Tyrol: a Historical Retrospective of the Political and Legal Constitution and Functioning of Territorial Autonomy]. *Naukovi zoshyty istorychnoho fakultetu Lvivskoho universytetu*. Vyp. 16. S. 67–74. [in Ukrainian].

Eisterer, K. & Steininger, R. (Hrsg.). 1989. *Die Option. Südtirol zwischen Faschismus und Nationalsozialismus*. Innsbrucker Forschungen zur Zeitgeschichte. Bd. 5. Innsbruck.

Gallo, M. (Red.). 2017. *Das Südtirol — Handbuch, 30. überarbeitete Auflage*, Juni. Landespresseamt, Bozen.

Gehler, M. (Hrsg.). 2011. *Gescheiterte Selbstbestimmung. Die Südtirolfrage, das Gruber-De Gasperi-Abkommen und seine Aufnahme in den italienischen Friedensvertrag 1945–1947*. Akten zur Südtirol-Politik 1945–1958. Bd. 1, unter Mitarbeit von Andreas Schimmelpennig und Evi-Rosa Unterthiner. Innsbruck — Wien — Bozen.

Gehler, M. 2008. *Tirol im 20. Jahrhundert. Vom Kronland zur Europaregion*. Tyrolia — Athesia, Innsbruck — Bozen.

Gruber, A. 2002. *Geschichte Südtirols: Streifzüge durch das 20. Jahrhundert*. Bozen.

Poblador, M. 2015. *English-language literature on South Tyrol: a comprehensive bibliography*, July. [Online]: Available at: <https://cutt.ly/en7oLgb>

Raffaener, A. (Hrsg.). 2016. *70 Jahre Pariser Vertrag 1946–2016. Vorgeschichte — Vertragswerk — Zukunftsaussichten*. Hamburg.

УДК 94(420):327.061«1990/2019»

DOI: 10.20535/2307-5244.52.2021.236237

А. В. Грубінко

ORCID: 0000-0002-4856-5831

Західноукраїнський національний університет

A. Hrubinko

Department of Theory and History of State and Law,

West Ukrainian National University

РОЛЬ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ У СТАНОВЛЕННІ ЗОВНІШНЬОЇ І БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (1990–2019 РР.)

*Role of Great Britain in the Establishment of the European Union
Foreign and Security Policy (1990–2019)*

У статті представлено результати дослідження історичної ролі та особливостей участі Великої Британії у формуванні й реалізації Спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу. Сформульовано

висновок про те, що можливості СПБО ЄС приваблювали керівництво Великої Британії, але поглиблення її участі в інтеграції стримували усталені принципи зовнішньої політики. Керівництво держави різних періодів знехтувало об'єктивними можливостями її лідерства в ЄС у сфері зовнішньої і безпекової політики. Загалом Великій Британії не вдалося віднайти свого місця в європейському об'єднанні, логічним наслідком чого став Brexit та вихід держави з Європейського Союзу.

Keywords: Велика Британія, європейська інтеграція, Європейський Союз, Спільна зовнішня політика і політика безпеки, Спільна політика безпеки та оборони, Brexit, Україна.

The article presents the results of a study on the historical role and special aspects of Great Britain's participation in the formation and implementation process of the European Union Common Foreign and Security Policy. The study demonstrates the transformation of the British Government's position on the EU's CFSP and on the Common Security and Defense Policy as its component. Also, the article reviewed the influence of US-British and German-French relations on Britain's participation in the EU's CFSP. The paper presents the historical aspects of the country's practical involvement in the CFSP implementation, in particular, in the enlargement policy and in the EU's Eastern European policy (first of all, the policy towards Ukraine).

Among few pioneering studies in Ukrainian historiography, this paper analyzes the impact of the Brexit process on the United Kingdom's involvement in the EU's CFSP and European integration in general since the referendum on 23 June 2016.

The study concluded that the EU's CFSP opportunities attracted the British government, but its deeper participation in the integration processes was prevented due to the established principles and directions of the country's foreign policy. The state government at various times has ignored the objective opportunities for its leading position in the EU in the field of foreign and security policy. In general, Great Britain failed to find its place in the European Union, which resulted in the Brexit process and the country's withdrawal from the European Union.

Keywords: United Kingdom, European Integration, European Union, Common Foreign and Security Policy, Common Security and Defense Policy, Brexit, Ukraine.

Європейська інтеграція як невід'ємна складова історії Європи другої половини ХХ — початку ХХІ ст. стала своєрідним та унікальним у світовій практиці комплексним економічним і політичним єднанням провідних держав регіону, розквіт якого припав на період функціонування Європейського Союзу. Рівень інтеграції засвідчив формування високоінтегрованого міждержавного об'єднання, вплив якого вийшов далеко за межі Євро-

пейського субконтиненту. Це підтвердило становлення поряд з класичною економічною сферою інтеграції такого напрямку діяльності ЄС, як Спільна зовнішня і безпекова політика (далі — СЗБП).

Від середини першої декади ХХ ст. ЄС переживає найбільш глибоку й системну кризу за всю свою історію, пов'язану з провалом проекту чергового етапу поглиблення інтеграції внаслідок невдачі прийняття Конституційного договору, доланням наслідків економічної кризи, загостренням проблеми міграції з третіх країн, наростанням напруги в системі євроатлантичної взаємодії (насамперед ускладнення відносин зі США), початком Brexit. Усі ці проблеми об'єднує головна тенденція — криза довіри до наднаціональних інституцій і відцентрові процеси в його управлінні внаслідок невдачі формування єдиної європейської ідентичності. Ці та інші виклики розвитку ЄС, насамперед російсько-український конфлікт на Донбасі й анексія Криму, ставлять на порядок денний питання про здатність об'єднання адекватно реагувати на сучасні зміни в системі міжнародних відносин, бути гарантом миру та безпеки в Європі, дієво впливати на міжнародні процеси. В зазначеному контексті важливо дослідити історичну роль і особливості участі провідних держав-членів ЄС під час формування й реалізації зовнішньополітичного та безпекового виміру європейської інтеграції на прикладі Великої Британії, що становить мету цього дослідження.

Вибір для дослідження саме Великої Британії як суб'єкта європейських інтеграційних процесів обумовлений історичною роллю цієї держави як одного з ключових суб'єктів міжнародної політики в Європі та світі, потенційного лідера ЄС в зовнішній політиці та безпеці. Вихід Великої Британії зі складу ЄС (названий у британській пресі Brexit), який став результатом загальнодержавного референдуму 23 червня 2016 р., серед іншого став каталізатором стану та можливостей європейського інтеграційного об'єднання. Як зазначає Л. ван Міделлаар, «ніде ключові питання та суперечності Європейського Союзу не поставали з такою очевидністю, як у британських дебатах» (Мідделаар, 2018, с. 14). Тому дослідження внеску Великої Британії у формування зовнішньополітичного та безпекового виміру ЄС актуальне з огляду на потребу пізнати витоки й особливості сучасних трансформацій системи міжнародних відносин, появи нових загроз безпеці, в центрі яких опинилась і Україна.

Аналіз європейської й американської історіографії свідчить про значну увагу дослідників до тематики європейської інтеграції та участі в ній Великої Британії, чого не можна сказати про дослідження питання її участі в СЗБП ЄС. Групу британських дослідників історії становлення і розвитку СЗБП представляють публікації Ч. Гранта (Grant, Ch. 1996), Ф. Кемерона (Cameron, F. 2007), Дж. Ховарта (Howorth, J. 2007). Ролі Великої Британії у становленні Спільної політики безпеки та оборони (далі — СПБО) ЄС при-

ділили увагу М. Оакс (Oakes, M. 2000), Т. Валасек (Valasek, T. 2008). У статті Р. Балфура (Balfour, R. 2013), колективній брошурі за редакцією І. Бонда та С. Бенча (Bond, I. & Bench, S. 2016), статті С. Джонсона (Johnston, S. 2016) подано аналіз наслідків виходу королівства з ЄС для СЗБП. В американській історіографії вказаній проблемі приділено не надто велику увагу. Європейська політика Великої Британії розглядається в контексті історії трансатлантичних відносин. Серед досліджень історії СЗБП ЄС відзначимо праці М. Сміта (Smith, M. 2004), Д. Мікса (Mix, D. 2013), С. Макнамари (McNamara, S. 2008). Серед спеціальних публікацій у європейській континентальній історіографії відзначимо брошуру Д. Петерса (Peters, D. 2010), С. Лена (Lehne, S. 2012), С. Біскопа (Biscop, S. 2012), Р. Еммотта (Emmott, R. 2017). Як і в попередніх групах праць, тут переважає тематика внеску країни в оборонну складову ЄС. Одним з найновіших україномовних перекладів досліджень західноєвропейських учених з історії євроінтеграції є монографія Л. ван Мідделаара (Мідделаар, Л. 2018). Серед українських науковців виділимо публікації з проблем історії членства Великої Британії в ЄС британістів Ю. Крушинського¹ і Н. Яковенко (Яковенко, Н. 2011). Відзначимо монографію А. Мартинова (Мартинов, А. 2009), присвячену історії розвитку СЗБП. В українській історичній науці першою монографією і дисертацією на тему участі Великої Британії у становленні й розвитку СЗБП ЄС стали праці А. Грубінка (Грубінко, А. 2017)². В російській історіографії певну увагу дослідженню внеску Великої Британії в розвиток СЗБП ЄС приділили Т. Андрєєва (Андрєєва, Т. 2009), С. Очканов³, К. Годованюк (Годованюк, К. 2012), А. Валуєв (Валуєв, А. 2013), А. Громико (Громыко, А. А. & Ананьева Е. В. [ред.]. 2014). В останніх двох групах історіографії проблема участі Великої Британії у СЗБП ЄС недостатньо розроблена, насамперед в контексті Brexit. Загалом серед малодосліджених питань — роль Великої Британії у східноєвропейській політиці ЄС, формуванні позиції ЄС щодо російсько-українського конфлікту. Потребує поглибленого дослідження участь держави у СЗБП ЄС після референдуму 23 червня 2016 р., яке лише побіжно представлено в історіографії та є окремим аспектом даного дослідження.

Методологія дослідження включає комплекс наукових методів. Використано метод історичного аналізу участі Великої Британії у формуванні інституційних механізмів і функціонуванні СЗБП ЄС. Системний підхід дав змогу розглядати історію участі Великої Британії в СЗБП ЄС як елемент історії

¹ Крушинський В. Ю. Великобританія в європейських інтеграційних процесах: дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.04. Київ, 2004.

² Грубінко А.В. Участь Великої Британії у процесі становлення і розвитку Спільної зовнішньої політики і політики безпеки Європейського Союзу (1990–2016 рр.): дис. ... д. іст. наук: спец. 07.00.02. Ужгород, 2018.

³ Очканов С. Роль Великобритании в развитии внешнеполитической и военно-политической интеграции в Западной Европе (1979–1990 гг.): дисс. ... канд. ист. наук: 07.00.03. Томск, 2011.

її зовнішньої політики і міжнародних відносин глобального та регіонального рівнів. Застосування історико-генетичного методу дало змогу простежити історичні витоки позиції Великої Британії щодо зовнішньополітичної складової європейської інтеграції. Метод періодизації використано для виділення періодів участі Великої Британії у СЗБП ЄС. З застосуванням порівняльно-історичного методу розглянуто підходи Великої Британії та інших провідних держав ЄС (Франції, Німеччини) до розбудови зовнішньополітичної складової об'єднання. Міждисциплінарний підхід дав можливість використати окремі методи інших наук, зокрема політології (інституційно-порівняльний аналіз, івент-аналіз, політичне моделювання).

СЗБП не вписується у визначення жодних відомих до цього класичних форм міжнародної співпраці, що випливає зі специфічної природи самого ЄС. Історично він став поєднанням двох типів міжнародної співпраці — міжнародної організації та міждержавного об'єднання на основі установчих договорів. Це особливо помітно в зовнішній і безпековій політиці. Головна ознака СЗБП — залежність її розробки й реалізації від інтересів держав-членів. До сфери СЗБП згідно з Маастрихтським договором 1992 р. увійшли всі питання міжнародних відносин, зокрема охорони міжнародного миру й безпеки, поступове формування спільної оборонної політики, забезпечення інтересів ЄС як міжнародного актора у відносинах з третіми державами й міжнародними організаціями¹. Попередньо ми визначили СЗБП як підсистему різнорівневої взаємодії держав і наддержавних інституцій у формуванні, організації й здійсненні представництва ЄС на міжнародній арені, відносин держав-членів та інституцій з третіми країнами, міжнародними організаціями і недержавними структурами, що включають дипломатичні відносини, військово-політичну взаємодію та оборонну співпрацю, розвиток проектів військово-технічної співпраці, спільні військово-цивільні миротворчі акції за межами ЄС (Грубінко, А. 2017, с. 32–33). Політика безпеки ЄС поєднала елементи військово-оборонної співпраці держав-членів і гуманітарного впливу, що дало керівництву Великої Британії змогу використовувати можливості об'єднання на міжнародній арені, зберігаючи вірність традиціям зовнішньої політики.

Передумови формування зовнішньополітичної складової ЄЕС ведемо з післявоєнних спроб заснування регіонального політичного та оборонного союзів (1952 р.), запровадження механізму Європейської політичної співпраці (далі — ЄПС), що відбулося 1970 р. Еліта Великої Британії розглядала ЄПС як додатковий ресурс для реалізації міжнародних інтересів держави, можливість проявити лідерство в європейській політиці, посилити вплив у відносинах зі США і СРСР, зменшити вплив Франції й ФРН². Вірність концепту

¹ Treaty on European Union. Official Journal of the European Union, C 191, 29 July 1992, 0001-0110.

² Грубінко А. В. Участь Великої Британії у процесі становлення і розвитку Спільної зовнішньої політики і політики безпеки Європейського Союзу (1990–2016 рр.): дис. ... д. іст. наук: спец. 07.00.02. Ужгород, 2018. С. 129.

атлантизму та водночас необхідність активно долучатися до регіонального об'єднання зумовили дихотомію її зовнішньої політики між Європейськими Співтовариствами та США (ширше — НАТО). Ефективність такої політики не викликала сумнівів до завершення «холодної війни». Однак зміни в системі міжнародних відносин 1990-х рр. поставили перед вибором як ЄС, так і Велику Британію — зберігати status quo в системі європейської безпеки чи формувати власну міжнародну політику.

Стратегія відносин Великої Британії з континентальною Європою другої половини ХХ ст. еволюціонувала від дистанціювання до безпосередньої участі в регіональних інтеграційних об'єднаннях, поєднана з намаганням пристосувати розвиток Європейських Співтовариств до своїх інтересів. Зміни пріоритетів зовнішньої політики держави в післявоєнні десятиліття, внаслідок чого посилювався її європейський напрям і послабилася роль Британської Співдружності націй, склалися сприятливі умови для участі в європейській інтеграції. Набуття членства в Європейських Співтовариствах 1973 р. стало вимушеним кроком, спрямованим на посилення міжнародних позицій держави. Виконати це мали через активну участь у системі політичної співпраці держав об'єднання. Однак неоднорідній у європейській політиці політичній еліті країни не вдалося консолідувати суспільство навколо участі в регіональній інтеграції, узгодити британську модель європейського об'єднання з її реаліями, що сприяло утвердженню іміджу Великої Британії як центру євроскептицизму. На думку С. Джорджа, для британського суспільства європейська інтеграція була доцільною з погляду ефективного господарювання й не розглядалася як історично неминуча (George, S. 2005).

Обмежений інституційно-функціональний статус ЄПС, його відсутність у правовому (договірному) полі Європейських Співтовариств, виведення безпеки за рамки їх компетенції влаштовували британську політичну еліту і не викликали надмірної напруги у відносинах Лондона і Брюсселя. Рішення в рамках ЄПС були рекомендаційні. Водночас спроби британського керівництва відігравати провідну роль у політичній співпраці держав-членів Співтовариств мали суперечливі результати. Спротив британського уряду автономізації європейської військової організації заклав суперечність у подальшу взаємодію держав регіону щодо безпеки та оборони. Утвердилася тенденція обмеження європейської політики офіційного Лондона вірністю атлантизму. Зрештою М. Тетчер підписала Єдиний європейський акт 1986 р., який уперше ввів до правового поля Європейських Співтовариств механізм ЄПС і поширив його компетенцію на безпеку та оборону. Однак щодо питанні військово-політичної співпраці держав ЄЕС уряд консерваторів перебував на позиціях «атлантичного» євроскептицизму. Досягнутий рівень домовленостей розглядався в Лондоні як кін-

цева стадія інтеграції¹. Спротив британського уряду автономізації європейської військової організації заклав суперечність у подальшу взаємодію держав регіону щодо безпеки.

За період існування ЄС (офіційно — з 1 листопада 1993 р.) британські уряди дотримувалися стратегічної лінії на стримування автономізації європейської зовнішньої політики та безпеки з метою втримати їх у рамках традиційних підходів міждержавної співпраці та атлантичної солідарності. При цьому головними тактичними інструментами британської політики залишалися активна участь в обговоренні стратегічних питань СЗБП і періодична підтримка певних новаторських починань. Мета такої політики — перехоплення стратегічної ініціативи у федералістського «ядра» — ФРН і Франції, контроль інтеграції для збереження status quo в системі трансатлантичної безпеки.

Уряд Дж. Мейджора підтримав франко-британську ініціативу щодо створення СЗБП як «другої опори» Європейського Союзу. Консерватори намагалися зберегти традиційні підходи до міжнародної політики та європейської безпеки, намагаючись вписати їх у нову систему міжнародних відносин. Тому перший період участі королівства в СЗБП ЄС (1990–1997 рр.) можемо визначити як традиціоналістський. Під час підготовки Договору про Європейський Союз уряд консерваторів намагався звести формування СЗБП до рівня міждержавної системи співпраці. Якщо з вимогами погодження зовнішніх політик держав-членів ЄС британці могли змиритися, то їх трактування СПБО як «європейського стовпа» НАТО розходилося з перспективним баченням прихильників автономії ЄС у сфері безпеки (Hewitson, M. 2012, p. 17). Абстрактні формулювання договору в частині СЗБП задовольняли інтереси Великої Британії. В частині зовнішньої й безпекової політики договір був рамковий, не передбачав окремих інституційних механізмів її реалізації та визначав слабкі позиції наднаціональних інституцій, зафіксувавши цю сферу співпраці держав ЄС за межами реальної інтеграції². Як наслідок, ЄС у першій половині 1990-х рр. не був готовий до розвитку власних можливостей у зовнішній політиці та безпеці. Це засвідчила неконсолідована реакція його членів на події в Югославії.

Під час Міждержавної конференції ЄС у 1990–1991 рр. сформувалися стратегічні й тактичні підходи Великої Британії до участі в євроінтеграції. Згода Великої Британії на заснування СЗБП була зумовлена міжнародними обставинами і необхідністю утвердити власні позиції в ЄС, а не свідомим стратегічним вибором політичних еліт. У Лондоні прагнули обмежити компетенцію ЄС у сфері зовнішньої політики і безпеки на угоду атлантичним

¹ Margaret Thatcher. Speech to the College of Europe («The Bruges Speech»). 1988 September, 20 Margaret Thatcher Foundation. 1979-90: Prime Minister Speeches. Thatcher Archive. URL: <https://cutt.ly/wn3XZZE>

² Treaty on European Union. Official Journal of the European Union, C 191, 29 July 1992, 0001-0110.

інтересам та цілісності державного суверенітету, хоча загалом позитивно сприймали співпрацю держав об'єднання. Велика Британія відкинула французьку пропозицію закріпити в Маастрихтському договорі поняття «європейська ідентичність» у зовнішній політиці, наполягла на збереженні права держави-члена блокувати обговорення в рамках СЗБП «чутливих» питань, зокрема внутрішньодержавних конфліктів і відносин між самими членами Союзу. Джон Мейджор у виступі на конференції Союзу Європейських Демократів 12 вересня 1991 р. зазначив, що спільні європейські дії мають сенс тоді, коли збігаються національні та європейські інтереси¹. Такий підхід відповідав міжурядовому принципу СЗБП, на чому завжди наполягла британська сторона.

Прорив у розвитку СЗБП ЄС відбувся завдяки проєвропейській позиції урядів Т. Блера (1997–2007 рр.), які оновили давню ідею британського лідерства в Європі та здійснювали політику прагматичного єврооптимізму. Це насамперед підписання Амстердамського договору, що вперше сформував інституційні механізми СЗБП, історична франко-британська Декларація Сен-Мало 1998 р. про розвиток автономних від НАТО військових структур і підрозділів у рамках СПБО, згода на передання від ЗЄС до ЄС ключових функцій, активна підтримка розширення ЄС. За оцінками низки європейських дослідників, згадана декларація стала точкою відліку реального розвитку автономних від НАТО європейських безпекових можливостей (Howorth, J. 2007, р. 1). Коригування підходів Лондона до розбудови політики безпеки та оборони ЄС відбувалися з відома Вашингтона в унісон з лібералізацією позиції адміністрації Б. Клінтона щодо європейської оборонної ідентичності.

Однак політика другого й третього складу урядів Т. Блера (2001–2007 рр.) засвідчила, що поглиблення участі держави в інтеграції було значною мірою декларативним. На етапі розробки Ніццького договору попередня ініціатива та налаштованість британського уряду щодо розвитку СЗБП була істотно зменшена. Лондон знову намагався стримувати амбіції партнерів у розбудові європейських збройних сил. Під час виступу у Варшаві 6 жовтня 2000 р. Т. Блер заявив, що об'єднання може стати «супервладою, але не супердержавою»². З часу прийняття Конституційного договору ЄС роль Великої Британії у розвитку європейської політичної інтеграції також була неоднозначною. Лондон активно підтримував формування зовнішньополітичних і військових механізмів ЄС.

Однак одностороннє рішення про участь Великої Британії у війні з Іраком 2003 р. як наслідок слідування у фарватері міжнародних амбіцій США

¹ Mr Major's Speech to European Democratic Union Conference. Below is the Transcript of Mr Major's Speech to the European Democratic Union Conservative Party Leaders' Conference, Given on Thursday 12th September 1991. The Rt Hon Sir John Major KG CH — Prime Minister of Great Britain and Northern Ireland 1990–1997. URL: <http://www.johnmajor.co.uk/page950>

² British Prime Minister Tony Blair's speech to the Polish Stock Exchange in Warsaw. 6 October 2000. EU Observer. 29 May 2001. URL: <https://euobserver.com/news/2450>

паралізувало СЗБП і поставило під сумнів її лідерство в Європі. Розкол у ЄС і НАТО, формування планів військово-політичної коаліції держав Західної Європи без Великої Британії засвідчили кризовий період в історії її участі у СЗБП ЄС. Ми раніше зазначали, що іракська криза не спричинила системного конфлікту між державами Європи, проте підтвердила слабкість міжнародного впливу ЄС, нездатність керівництва Франції і ФРН без Великої Британії запровадити поглиблену інтеграцію у сфері безпеки (Грубінько, А. 2017, с. 235).

Активна роль Великої Британії в європейській політиці після іракської інтервенції 2003 р. ознаменувала початок нового періоду в історії участі держави у СЗБП ЄС. Керівництво держави в ході «конституційного процесу» обрало помірковано-конструктивну тактику. Уряд Т. Блера пішов на поступки щодо запровадження посади президента Ради Європи і міністра закордонних справ Союзу, Європейської служби зовнішніх дій, продовження голосування в Раді ЄС кваліфікованої більшості та механізму поглибленої співпраці з безпеки та оборони. В Лондоні підтримали прийняття Європейської стратегії безпеки 2003 р., але виступили проти створення спільного штабу сил ЄС і зміцнення європейських інституцій у цій сфері. Надання правосуб'єктності ЄС давало йому змогу стати повноцінним суб'єктом міжнародного права. Водночас за наполяганням Великої Британії було збережено визначальну роль парламентів у зовнішній і оборонній політиці. Тоні Блер назвав новий договір успіхом для Великої Британії¹. У подальшому внаслідок невдалої ратифікації Конституційного договору ЄС у Франції та Нідерландах 29 травня й 1 червня 2005 р. відповідно британський уряд уникнув ролі, ймовірно, найпроблемнішого учасника ратифікації, не довівши справу до розгляду в парламенті. Провал договору не вплинув на подальшу участь Лондона в програмах і проектах у рамках СЗБП. Однак втрата популярності лейбористів і падіння міжнародного іміджу особисто Т. Блера після іракської кампанії посилили євроскептичні настрої в уряді.

Під час міждержавної конференції з підготовки нового договору ЄС 2007 р. британська влада відійшла від реалізації стратегії лідерства в Європі. Європейська політика лейбористського уряду Г. Брауна (2007–2010 рр.) загалом продовжила прагматичну лінію попередників, а її найбільшим досягненням стало укладення Лісабонського договору ЄС 13 грудня 2007 р. Прем'єр-міністру вдалося зберегти особливий статус Великої Британії в об'єднанні та відстояти низку принципів позицій у частині збереження головних принципів СЗБП. Зокрема, за наполяганням Лондона з проекту вилучили посаду міністра закордонних справ ЄС. Завдання СПБО залишилися незмінними. Регіональна (європейська) політика уряду Г. Брауна стала прагматичнішою і поступалася глобальному виміру зовнішньої політики. Тому роз-

¹ Commons Sitting of 21 June 2004. European Council. Hansard — House of Commons Debates. House of Commons Historic Hansard for Debates from 1803–2005. HC Deb 21 June 2004, 6 (22). P. 1081.

вितку СЗБП ЄС не надавалося належної уваги. Водночас знаковим для ролі Великої Британії у СЗБП стало призначення 2009 р. на посаду Верховного представника ЄС з зовнішньої і безпекової політики баронеси К. Ештон. Британські дипломати на чолі з колишнім радником Т. Блера Р. Купером стали активними творцями Європейської Служби зовнішніх дій.

Європейська політика урядів консерватора Д. Кемерона (2010–2015 рр. і 2015–2016 рр.) відзначалася скептицизмом, ізоляціонізмом, складністю діалогу з європейськими партнерами. Те, що попередній склад уряду ратифікував Лісабонський договір, було оцінено як зрада демократичних традицій країни¹. Після повернення до влади у травні 2010 р. Консервативної партії її урядові представники в умовах економічної кризи наполегливо впроваджували стратегію відродження «бюджетних війн» за внески Великої Британії до бюджету ЄС. Партія влади до сорокаріччя членства держави в ЄС/ЄС проголосила агресивний курс на ревізію нормативної бази та ролі Британії в структурі Союзу, погрожуючи одностороннім виходом з нього. Рівень участі держави в СЗБП істотно знизився. При цьому спостерігався функціональний парадокс. Британський уряд залишався активним учасником формування міжнародної позиції ЄС і часто виступав від його імені, виділяв найбільше бюджетних асигнувань на європейську оборону. Без участі британських спеціалістів не обходилася практично жодна гуманітарна місія чи миротворча операція ЄС. Британське керівництво не збиралося відмовлятися від усталеної практики активного використання механізмів об'єднання для забезпечення власних міжнародних інтересів². Водночас однією зі сфер доцільного скорочення бюджету об'єднання в Лондоні вважали саме СЗБП.

У сфері безпеки та оборони британська позиція була незмінна — ресурси ЄС мають доповнювати НАТО й не замінити оборонні можливості держав-членів. Кабінет Д. Кемерона поршувив питання про доцільність фінансування Європейського Оборонного Агентства і вчергове наклав вето на створення постійного Оперативного штабу ЄС. Лондон відмовився виділяти військові підрозділи до складу Єврокорпусу, не долучився до низку інфраструктурних проєктів ЄС. Зусиллями уряду Д. Кемерона втілювалася стратегія поглибленої співпраці на традиційному двосторонньому міждержавному рівні, насамперед у рамках британсько-французької кооперації. У відповідь на розроблені в Єврокомісії пропозиції щодо розвитку СПБО, які прийняла Європейська Рада 20 грудня 2013 р., Д. Кемерон заявив, що Лондон заблокує ініціативи щодо створення європейської армії³. Велика Бри-

¹ The Conservative Manifesto 2010. London: Conservative Party, 2010. P. 113–114.

² Commons Sitting of 03 June 2010. European Affairs. Hansard — House of Commons Debates. House of Commons Historic Hansard for Debates from 2010–2017. HC Deb 03 June 2010, 6 (510). P. 600

³ European Council December 2013: David Cameron's Press Conference. Prime Minister's Office, 10 Downing Street and The Rt Hon David Cameron MP, 20 December 2013. Brussels. URL: <https://cutt.ly/Dn3ChpM>

танія вчергове опинилась у ролі головного опонента європейської інтеграції. В Національній стратегії безпеки та оборони Сполученого Королівства 2015 р. участі Королівських Збройних Сил у військових операціях ЄС уже не було передбачено¹.

Намагання відгородитися від вирішення загальноєвропейських проблем в умовах кризи, вимоги привілейованого статусу для країни і тактика шантажу у відносинах з Брюсселем поставили офіційний Лондон на шлях регіонального ізоляціонізму. У Великій Британії ніхто не міг точно спрогнозувати наслідки ймовірного виходу країни з ЄС. Зрештою йшлося навіть про збереження цілісності держави, адже одним з актуальних питань під час підготовки референдуму про незалежність Шотландії (відбувся 18 вересня 2014 р. і завершився збереженням єдності Сполученого Королівства) стало її приєднання до євроінтеграції на правах незалежної держави. У керівництва держави зберігалася віра в можливість реформувати ЄС відповідно до британської моделі «Спільного ринку», поштовх до якого міг дати референдум про членство держави в ЄС. Під час переговорів з керівництвом європейських інституцій і провідних держав-членів у листопаді 2015 — лютому 2016 р. Д. Кемерон не вимагав переглядати умови участі держави у СЗБП, але відкидав поглиблення політичної інтеграції загалом. Британська сторона прагнула щонайменше законсервувати поточний стан участі держави в євроінтеграції. Хоча прем'єр-міністр напередодні закликав громадян проголосувати за членство Великої Британії в ЄС, більшість учасників референдуму (майже 52%) 23 червня 2016 р. не підтримала його позиції, що стало наслідком відставки уряду 13 липня.

Особливості позиції Великої Британії щодо розвитку СЗБП ЄС максимально повно виявлялися порівняно з позиціями провідних партнерів і водночас конкурентів у Європі — Франції та ФРН. Сформований рівень СЗБП ЄС став наслідком постійного пошуку компромісу між інтересами цих держав (т. зв. «велика трійка» ЄС). Адже під час становлення СЗБП ЄС Франція й Німеччина виступали в ролі апологетів, а Велика Британія була переважно антагоністом інтеграції. Порівняно з Францією і ФРН, зовнішньополітична стратегія Великої Британії в постбіполярний період змінилася найменше. В європейській політиці королівства можемо стверджувати про зміну тактичних, а не стратегічних підходів. Керівництво країни, віддавши ініціативу у формуванні механізмів євроінтеграції французько-німецькому тандему, обрало стратегію стримування амбіцій партнерів, діючи на випередження. Принаймні так було до середини 1990-х рр. На думку Ч. Гранта, домовленості в Сен-Мало 1998 р. свідчили про зближення позицій Вели-

¹ National Security Strategy and Strategic Defense and Security Review. A Secure and Prosperous United Kingdom. Presented to Parliament by the Prime Minister by Command of Her Majesty, November 2015. London, 2015. P. 53.

кої Британії і Франції — лідерів Європи у військовій сфері, ядерних держав, які єдині в Західній Європі володіли здатністю здійснювати військові операції за межами континенту (Grant, Ch. 2002, p. 44). Однак успіх їхніх починань не передбачав кардинальних змін в усталених стратегічних підходах обох держав до євроінтеграції, що великою мірою спричинило незавершеність формування європейської армії, складність прийняття рішень у рамках СЗБП, її залежність від інтересів держав і недостатню ефективність. У Лондоні розглядали США як незмінного гаранта європейської безпеки, а СПБО — як елемент системи трансатлантичної співпраці.

Іракська криза виявила неготовність і нездатність авангарду ЄС узяти відповідальність за втілення проекту європейської політичної та оборонної спільноти. Водночас вона продемонструвала необхідність у постійній комунікації держав «великої трійки». Під час розробки Конституційного та Лісабонського договорів ЄС вони взяли курс на зближення позицій для посилення свого міжнародного впливу, реалізуючи концепцію «багатошвидкісної інтеграції». У Лондоні надали пріоритет класичному міждержавному рівню співпраці щодо безпеки, зокрема активізували співпрацю з Францією, що підтвердила британсько-французькі домовленості 2010 р. Це було зумовлено не лише нехтуванням можливостей розвитку СЗБП, але й скороченням військових бюджетів держав ЄС і НАТО в умовах економічної кризи.

Американсько-британські відносини як один з головних чинників європейської політики Великої Британії одночасно стимулювали й стримували її. Британське керівництво завжди враховувало позицію США в ході розбудови СЗБП ЄС, намагаючись не допустити зменшення присутності американського фактора в європейській політиці. Британська політична еліта завжди сприймала поглиблену участь у євроінтеграції як потенційний фактор розколу в відносинах зі США. У Великій Британії скептично ставляться до ідеї багатополюсного світу, де Європі відводиться роль противаги Америки. Наприклад, М. Тетчер у 1990-х рр. публічно дорікала Дж. Мейджору за те, що він «вибрав Європу замість Америки» і своїми кроками на європейському напрямі зробив «особливі відносини» другорядними (Dumbrell, J. 2006, pp. 5–6). У принципових питаннях Лондон завжди виступав на боці Вашингтона. Адміністрації США до певної міри були заінтересовані у СЗБП ЄС та активній участі британських союзників у її розвитку, але проводили суперечливу політику, розглядаючи специфічні підходи Лондона до європейської інтеграції як важливий чинник контролю євроінтеграції. Це наочно проявилось у періоди правління адміністрацій Б. Клінтона і Дж. Буша-молодшого. Як наслідок американсько-британські відносини так і не стали стабільним чинником участі Великої Британії у СЗБП ЄС.

Атлантична і проамериканська позиції Великої Британії стали одним із вирішальних і водночас суперечливих чинників становлення СПБО ЄС.

Британське керівництво з початку 1990-х рр. перебувало на позиціях збереження цілісності системи атлантичної співпраці з розширенням її функцій і сфери відповідальності. За наполяганням британської сторони в Договорі про Європейський Союз 1992 р. було закріплено, що політика ЄС не повинна перешкоджати виконанню зобов'язань членів НАТО і має бути сумісною з політикою безпеки Альянсу (Ст. J 4)¹. Дві аксіоми британської політики щодо євроінтеграції — першість НАТО і міждержавний підхід до розвитку ЄС — залишалися непорушними і становили основу міжпартійного консенсусу. Тому уряди королівства виступали проти надання ЄС військово-політичних ресурсів і підтримували ЗЄС як європейську опору НАТО. Лише згода уряду Т. Блера передати функції ЗЄС до Європейського Союзу 1998 р. відкрила шлях для налагодження прямих відносин між ЄС і НАТО. Підписання угод «Берлін плюс» з Європейським Союзом у 2002–2003 рр. стало одним з головних елементів реформування НАТО. За оцінками Т. Блера, їх зміст став перемогою британської позиції². Політична і стратегічна криза НАТО початку 2000-х рр. посилила актуальність створення європейських оборонних структур. Однак нездатність ЄС сформувати військові ресурси, спротив держав-атлантистів (насамперед Великої Британії) призвели до загальної невдачі автономізації СПБО.

Європейська політика британського уряду Д. Кемерона не сприяла посиленню європейської оборонної ідентичності, поглибленню відносин СПБО ЄС зі структурами НАТО. Лондон відверто надав перевагу формуванню Сил швидкого реагування НАТО, відкинувши розвиток військових ресурсів ЄС. Першість атлантичних зобов'язань засвідчив Д. Кемерон при підписанні угод про військову співпрацю з Францією в листопаді 2010 р. Сторони взяли зобов'язання сприяти ближчій співпраці між НАТО і ЄС³. Під час військової кампанії в Лівії у березні — жовтні 2011 р. британський уряд наклав вето на французькі пропозиції про передачу силам ЄС можливості здійснювати оперативні дії, надавши перевагу штабу НАТО (Operations in Libya, 2012, p. 254). Неможливість дійти консенсусу держав ЄС щодо операції проти режиму М. Каддафі, військово-технічну залежність від ресурсів США показали політичну і військово-технічну неспроможність СПБО стати дієвим механізмом гарантування безпеки Європи.

Першість атлантизму в зовнішній політиці Великої Британії вчергове проявилася під час кризи міжнародних відносин у зв'язку з військовою агресією Росії проти України. Ці події стимулювали активізацію діяльності

¹ Treaty on European Union. Official Journal of the European Union, C 191, 29 July 1992, 0001-0110.

² Commons Sitting of 16 December 2002. European Council (Copenhagen). Hansard — House of Commons Debates. House of Commons Historic Hansard for Debates from 1803–2005. HC Deb 16 December 2002, 6 (396). P. 537.

³ UK-France Summit 2010 Declaration on Defense and Security Co-operation. Tuesday 2 November 2010. Government of the UK. URL: <https://cutt.ly/3n3CGsd>

НАТО в період відносного застою організації. Російська агресія засвідчила необхідність змінити європейську політику США і НАТО, повернути їх до європейської зони зосередження. В політиці НАТО змістились акценти на оборону Центрально-Східної Європи, що зафіксовано в рішеннях саміту в Ньюпорті (Уельс) 4–5 вересня 2014 р. В Національній стратегії безпеки та оборони Сполученого Королівства 2015 р. серед головних партнерів держави на євроатлантичному просторі ЄС показово згаданий останнім після НАТО, США, Франції, Німеччини та інших¹.

Суперечлива позиція Великої Британії щодо розвитку СПБО ЄС проявила себе в історії військово-технічної співпраці держав ЄС, оперативній військовій діяльності об'єднання. Велика Британія давно займає провідні позиції в європейській військовій промисловості. На середину 1990-х рр. серед 10 найбільших оборонних компаній ЄС дві перших позиції посідали британські «British Aerospace» і «General Electric». У десятку також увійшли «Rolls-Royce» і «GKN» (Guay, T. & Callum, R. 2002, p. 758). Зміна політики Великої Британії щодо СПБО ЄС після приходу до влади лейбористів у травні 1997 р. призвела до активізації участі країни у військово-технічній співпраці з провідними партнерами. Уряди часто надавали перевагу міждержавній співпраці за межами об'єднання і намагалися протистояти інтеграції, зокрема розвитку Європейського оборонного агентства. В системі пріоритетів ВПК на зовнішніх ринках британські компанії надавали перевагу США².

Велика Британія зробила вагомий внесок у формування й реалізацію оперативної безпекової діяльності ЄС. З 2003 р. королівство на різному рівні представництва взяло участь практично в усіх військових операціях і цивільних місіях ЄС у регіонах Балкан, Близького Сходу, Африки, пострадянського простору. Офіційний Лондон був одним з найбільших донорів проведення операцій і місій ЄС. Згідно з даними Європейського оборонного агентства, до 2014 р. уряди Великої Британії стабільно витрачали найбільше коштів на проведення операцій за межами ЄС (Guzelyte, S. 2016, p. 12; Pires, M. L. 2012, p. 21)³. Велика Британія взяла участь у більшості оперативних миротворчих акцій ЄС, ставши одним з їх головних донорів. Однак її уряди надавали перевагу участі в бойових операціях НАТО і коаліцій союзних держав (наприклад, в Іраку), а на рівні ЄС долучалися переважно до цивільних місій, що засвідчило стратегічну другорядність потенціалу і завдань Союзу порівняно зі структурами Альянсу.

¹ National Security Strategy and Strategic Defense and Security Review. A Secure and Prosperous United Kingdom. Presented to Parliament by the Prime Minister by Command of Her Majesty, November 2015. London, 2015. P. 53.

² UK and France to Jointly Build Combat Drone. European Defence Matters, 2016, 10. P. 5.

³ Defense Data of EDA Participating Member States in 2007. Brussels: European Defense Agency, 2009. P. 28; Defense Data of EDA Participating Member States in 2008. Brussels: European Defense Agency, 2010. P. 26; Defense Data of EDA participating Member States in 2009. Brussels: European Defense Agency, 2011. P. 27.

В контексті сучасних викликів європейській безпеці привертає увагу проблема внеску Великої Британії в політику розширення і східноєвропейської політиці ЄС. Політика розширення ЄС стала стратегічним напрямом участі Великої Британії у СЗБП і спрямовувалася на посилення її впливу в об'єднанні. Підтримка членства держав ЦСЄ стала частиною американсько-британської стратегії, спрямованої на стримування міжнародного впливу Франції і ФРН та федералізації ЄС. Серед невдач Лондона у політиці розширення ЄС став провал вступу Туреччини. Британський уряд, шукаючи політичні вигоди від подальшого розширення ЄС, не забував про свої внутрішньодержавні інтереси. Всупереч прихильності концепції «розширення замість поглиблення», уряд королівства солідаризувався з представниками інших провідних держав ЄС щодо розподілу бюджету об'єднання, місць у його інституціях, а з другої половини 2000-х рр. установив обмеження міграційних потоків з нових держав-членів і кандидатів (Beckfor, M. 2013, p. 5). Ізоляціонізм європейської політики уряду Д. Кемерона негативно позначилися на позиціях Великої Британії в регіоні ЦСЄ. Лондон чи не вперше визнав потребу в стратегічній паузі у розширенні ЄС.

Стратегічним завданням зовнішньої політики ЄС у нових геополітичних умовах стало забезпечення стабільності й безпеки на Сході Європи, насамперед у країнах найближчої периферії — Росії, Україні, Білорусі та Молдові. Британські уряди займали менш активну позицію у відносинах ЄС з державами європейської частини пострадянського простору, ніж з державами ЦСЄ п'ятої «хвилі» розширення¹. В Лондоні загалом зайняли пасивну позицію щодо розширення російської експансії та не надали реальної підтримки державам регіону, які прагнули розвивати відносини з ЄС (Україна, Молдова).

В першій половині 1990-х рр. спостерігалось стримане ставлення британського керівництва до України як потенційного партнера. Ядерне роззброєння, російсько-українські територіальні суперечності, неготовність британської еліти сприймати її поза контекстом російського чинника сформували головні фактори сприйняття України в Європі та світі. Водночас поінформовані урядові кола усвідомлювали вагому роль України для європейської безпеки². Королівство підтримувало євроінтеграційний курс України, але не поспішало надавати значну допомогу й розглядати відносини з Києвом за рамками російського фактора. Уряд Т. Блера і його наступники до подій 2014 р. не розглядали Україну як головну стратегічну державу для гарантування безпеки в регіоні ЦСЄ. Зокрема, британський уряд 1998 р. у відповідь на звер-

¹ Europe at a Crossroads: What Kind of Europe Do We Want? Speech The Rt Hon William Hague MP. Körber Foundation Conference, Berlin. 23 October 2012. Government of the UK. URL: <https://cutt.ly/An3VsSB>

² Відділ державного архіву МЗС України. Ф. 3У. Оп. 2. Спр. 110. Політичні питання (загальне). Про політику Великобританії щодо України та з основних міжнародних питань (політичний лист). Арк. 3.

нення української сторони відмовився підтримати асоціацію України з ЄС і виступив проти можливості підрозділів ЗСУ залучатися до військових операцій ЄС¹. Однак конфлікт у Косово, чергове загострення відносин Заходу з Росією зумовили зміну тональності щодо України. У Форін офісі визрівала позиція про необхідність надати Україні статус спеціального партнера ЄС на зразок її відносин з НАТО, що було зрештою зафіксовано в Спільній стратегії ЄС щодо України від 11 грудня 1999 р. Україна цікавила Велику Британію насамперед як елемент зони стабільності на східних кордонах ЄС. Британське керівництво підтримало прагнення України приєднатися до спільних заяв ЄС в рамках СЗБП².

Погіршення іміджу керівництва України на міжнародній арені внаслідок скандалів навколо вбивства журналіста Г. Гонгадзе, продажу зброї до Іраку, утисків політичної опозиції на тлі традиційних проблем розвитку держави, як-от корупція, авторитарна влада, згорання реформ і економічні проблеми) визначали контекст відносин нашої держави з ЄС та Великою Британією у 2001–2004 рр. Британська ініціатива щодо політики сусідства як механізму СЗБП ЄС 2002 р. не передбачала перспективи членства в ЄС чи навіть асоціації для України. Лише події «помаранчевої революції» листопада — грудня 2004 р. дещо поліпшили імідж України у громадській думці Великої Британії. Офіційна позиція британського уряду на етапі прийняття програми «Східного партнерства» 2009 р. передбачала підтримку поглиблення відносин України з ЄС без відповіді на питання про її членство³. В Лондоні вчергове прийняли рішення на угоду компромісу з партнерами по ЄС (Франції і ФРН). Проявилася недооцінка значення Східної Європи в зовнішній політиці Великої Британії, яка в другій половині 2000-х рр. втрачала вплив на східну політику ЄС. Політика Лондона в регіоні відчувала сильний російський вплив, який послабшав лише 2014 р. внаслідок агресії Росії проти України.

В умовах російсько-українського конфлікту уряд Великої Британії виступив активним прихильником прийняття політичного рішення ЄС про запровадження антиросійських санкцій і виділення допомоги для України. Серед практичних заходів британської допомоги Україні стало надання близько 1 млн. ф. ст. для укомплектування нелетальних військових засобів (наме-

¹ Відділ державного архіву МЗС України. Ф. 8. Оп. 107. Спр. 167 (110/1). Лист Тимчасового повіреного Посольства України у Сполученому Королівстві Великої Британії і Північної Ірландії Є. Кириленка Заступнику міністра закордонних справ України І. Харченку. № 2.5.3./1-1330*Ін від 28.11.2000 р. Арк. 23–24.

² Відділ державного архіву МЗС України. Ф. 8. Оп. 107. Спр. 167 (110/1). Лист Надзвичайного і Повноважного посла України у Сполученому Королівстві Великої Британії і Північної Ірландії В. Василенка Начальнику Управління Європейського Союзу Міністерства закордонних справ України В. Я. Маштабею. № 2.5.3./1-526*Ін від 25.04.2000 р. Арк. 11.

³ Europe at a Crossroads: What Kind of Europe do we Want? Speech The Rt Hon William Hague MP. Körber Foundation Conference, Berlin. 23 October 2012. Government of the UK. URL: <https://cutt.ly/An3VsSB>

тів, обладнання для обігріву, комплекти зимового одягу), а також броньованих машин. Надано сотню британських військових інструкторів для тренування українських підрозділів. Британська сторона надала медичне устаткування, прибори нічного бачення, GPRS-навігатори і комп'ютерну техніку. Наприкінці 2015 р. уряд королівства виділив 1,5 млн. ф. ст. на підтримку підприємництва вимушених переселенців з Донбасу і таку саму суму для Міжнародного комітету Червоного Хреста для надання гуманітарної допомоги мешканцям територій східних областей, непідконтрольних Україні. Велика Британія посіла четверте місце з усіх країн-донорів після США, Канади та Польщі¹. Вважаємо, що такий обсяг реальної допомоги як для гаранта безпеки України є недостатнім. Наприклад США від початку 2014 р. передали Україні майно на понад 117,5 млн. дол. (Попович, Д. & Кудрик, В. 2016). Влада королівства не обмежувалася матеріальною допомогою. В Україні з 2014 р. працює тренувальна місія британських військових у рамках операції «Орбітал». На рівні інституцій ЄС формально діяв однак, запровадивши санкції проти Росії. В червні 2015 р. Європарламент прийняв резолюцію, за якою Росія втратила статус стратегічного партнера ЄС. Однак де-факто основну роль відіграли його провідні держави Франція й Німеччина. Фактично відбулося передання зовнішньополітичних функцій від його інституцій на традиційний міждержавний рівень і чергове визнання франко-німецького тандему рушієм СЗБП. До антиросійської групи ЄС належали Велика Британія, Швеція та насамперед держави Прибалтики, Польща й Румунія, які є потенційною мішенню російської агресії. Як у ЄС, так і в НАТО не припиняло працювати проросійське лобі. За зняття санкцій виступила влада Австрії, Італії, Фінляндії, Угорщини. Ледь не весь демократичний світ протягом 2014 р. переконував президента Франції Ф. Олланда відмовитися від продажу Росії авіаносців «Містраль». У вересні 2014 р. в розпал російської агресії на сході України Єврокомісія на догоду торгово-економічним інтересам Росії прийняла рішення про відкладення набуття чинності Угоди про зону вільної торгівлі між ЄС та Україною. Європа надто повільно прозрівала від полону проросійських ілюзій, побоюючись майбутнього без російських газових поставок.

Російська військова агресія проти України засвідчила, що стратегія європейської безпеки останніх двох десятиліть вичерпала себе. Європейський Союз не зміг і не захотів формувати військово-політичні можливості для гарантування та оборони своїх міжнародних інтересів, загалом провалив політику «Східного партнерства», яка виявилася стратегічно слабкою через відсутність оборонної компоненти. Хоча фундаментальна причина такого стану справ полягає навіть не в слабкості військових ресурсів ЄС, а в його

¹ Британія виділяє майже 1,4 млн євро на підтримку української армії. Європейська правда. 2015. 19 листопада. URL: <https://cutt.ly/8n3Vmhd>

здатності проявити себе як геополітична сила. В цьому контексті 2014 р. президент Європейської Ради Г. ван Ромпей висловив дуже промовисте твердження, що об'єднання не прагне розширювати свій вплив на Україну, бо «в ЄС немає геополітичних амбіцій і він діє зовсім по іншому, ніж російський лідер»¹. Заходи економічного заохочення й гуманітарного сприяння розвитку стабільного суспільства та демократії в пострадянських державах Східної Європи за умов системної кризи європейської безпеки були важливими, але недостатніми. Такі обставини, серед іншого, стали наслідком небажання керівництва Великої Британії посісти провідні позиції в СЗППБ ЄС та ізоляціоністської політики консерваторів у Європі. Східна політика ЄС і далі формується з огляду на стосунки його провідних держав-членів (насамперед ФРН і Франції) з Росією і залишається периферійною складовою СЗППБ ЄС. Це особливо помітно в ситуації навколо міжнародного газотранспортного проекту «Північний потік-2», що створює умови для позбавлення України статусу головного транзитера російського газу до Західної Європи на угоду німецько-російським інтересам.

Криза системи європейської безпеки, спричинена військовою агресією РФ проти України, поставила на порядок денний відносин між Великою Британією, США та ЄС нові завдання, які потребують спільних дій. Із міжнародної ситуації, що склалася 2014 р., Велика Британія, зважаючи на її усталені зовнішньополітичні інтереси, отримує низку дивідендів: відбувається часткова європейська реорієнтація НАТО і США; увага європейців зміщена з проблем розвитку військово-політичних можливостей ЄС у формі СПБО до традиційних атлантичних структур безпеки; виникла нагода відновити міжнародний вплив держави в ЦСЄ у рамках структур НАТО. Американсько-британська коаліція як основа НАТО знову виконує місію гарантування безпеки Європи в умовах відновлення східної загрози та військової слабкості європейських держав. Саме ця коаліція з 2014 р. залишалася ключовим військово-політичним союзником України у протистоянні російській агресії.

Велика Британія однозначно схвалила підписану в березні — червні 2014 р. Угоду про асоціацію між Україною та ЄС. Вона залишалась одним із головних політичних союзників України у сприянні реформам, захисті суверенітету, інтеграції в західні міжнародні об'єднання. Британський уряд став одним з ініціаторів накладення санкцій ЄС на РФ за агресію проти України. Однак українському керівництву і дипломатії потрібно враховувати наявність потужного російського лоббі в цій країні, яке серйозно впливає на політичні еліти Великої Британії. Зокрема, Комітет з контролю за експортом зброї Палати громад у липні 2014 р. оприлюднив інформацію про дію

¹ EU-Ratspräsident Herman Van Rompuy: «Europa hat zu Recht auf das ukrainische Volk gehört» // Frankfurter Allgemeine. 2014. Mai 28. S. 2.

контрактів на експорт британської зброї до Росії. В розпал війни на сході України діяла 251 ліцензія на експорт відповідних товарів на загальну суму 225 млн. дол., лише 31 ліцензію призупинили¹. Багаторічні повідомлення британської преси про те, що виборчу кампанію Консервативної партії Великої Британії фінансували фірми з російським капіталом і зв'язками з Кремлем, отримали суттєве доповнення в листопаді 2019 р., напередодні виборів до парламенту. Цього разу звинувачення у прямих контактах з конкретними представниками російського бізнесу стосувалися прем'єр-міністра Б. Джонсона². Офіційний Лондон фактично визнав втручання влади Росії в референдум 23 червня 2016 р. У цьому контексті іншим потужним каналом впливу Росії на британську громадськість стали ЗМІ, окремими з яких володіють представники російського бізнесу. Наприклад, медіамагнат і колишній агент КДБ Є. Лебедєв має у власності одну з провідних британських газет «Independent»³. Оприлюднені дані підтверджують можливість впливу прокремлівських сил на внутрішню і зовнішню політику британських урядів, що несе великі ризики для формування позиції політикуму та громадськості Великої Британії щодо України.

Референдум 23 червня 2016 р. й офіційний початок Brexit 29 березня 2017 р. означали початок нового періоду в історії СЗБП і відносин Великої Британії з ЄС, який вочевидь є перехідним. Головним завданням сторін є пошук нового формату взаємодії в нових умовах. Brexit в силу недостатньої прогнозованості наслідків вніс додаткову невизначеність у майбутнє СЗБП. Перспектива ЄС позбутися такого специфічного учасника інтеграції як Велика Британія наводить на неоднозначні міркування — її вихід з ЄС може як надати імпульс розвитку механізмів та інституцій СЗБП, так і загальмувати реалізацію франко-німецьких ініціатив, які не мають достатнього ресурсного забезпечення без британських військових можливостей і тим більше — підтримки США. Лідери Франції й Німеччини заявили про бажання поглиблювати інтеграцію в цій сфері, зокрема шляхом створення Європейської армії⁴. Для цього сторони навіть погодили можливість реалізувати постійну структурну співпрацю, що означає перспективу розвитку СПБО у вузькому колі держав-членів за мінімального впливу інституцій ЄС. Однак реальних кроків у цьому напрямі зроблено небагато. На рівні декларацій залишається виконання статей нового міждержавного франко-німецького Аахенського Договору про франко-німецьку співпрацю й інтеграцію від 22 січня 2019 р.

¹ Парламент Британії: експорт озупня в Росію продовжується // ВВС. Русская служба. 23 июля 2014 г. URL: <https://cutt.ly/Nn3VAiV>

² У Великій Британії назвали імена російських спонсорів партії Джонсона // Факти, 11 листопада 2019. URL: <https://cutt.ly/hn3V0TM>

³ Джонсон зустрічається з екс-агентом КДБ після отруєння Скрипалів, ЗМІ // Еспресо. 18 листопада 2019. URL: <https://cutt.ly/tn3V7gA>

⁴ European defense coalition launched in Paris // Reuters, 7 November 2018. URL: <https://cutt.ly/m3Bo9K>

Brexit додатково може ускладнити європейське об'єднання у сфері безпеки без британських ресурсів, послабити непрості стосунки ЄС і НАТО. Тому вихід держави з ЄС і можлива відмова Великої Британії від участі у військово-цивільних операціях і місіях ЄС послабить оперативний безпековий потенціал об'єднання, але в перспективі може надати йому можливість проводити міжнародну діяльність більш незалежно від НАТО.

Традиційно серед держав-членів ЄС нема єдності щодо необхідності поглибити інтеграцію зовнішньої і безпекової політики, на яку накладається небажання додатково витратитися на оборону. Це особливо непокоїть в умовах неодноразових заяв президента Д. Трампа про скорочення фінансування НАТО з боку США і військової агресії Росії на Сході України. Річ тут уже навіть не в позиції керівництва Великої Британії. Керівництво ЄС і абсолютної більшості держав-членів (окрім хіба що Франції) традиційно схильне покладатися радше на підтримку США й НАТО в Європі, ніж на формування незалежного військового комплексу об'єднання¹. Тому шансів створити останній у короткостроковій перспективі в умовах сучасних загроз безпеці Європи практично немає.

Після зміни складу уряду в липні 2016 р. і формального початку Brexit у березні 2017 р. офіційний Лондон і далі користувався можливостями в рамках СЗПБ ЄС і проводив традиційну політику захисту власних міжнародних інтересів, намагаючись блокувати невідгдані політичні процеси в Європі. Це засвідчила негативна реакція британської сторони на заклик європейських колег розробити спільну стратегію подальших відносин зі США після несподіваної перемоги на президентських виборах 2016 р. Д. Трампа. Очікувано інертно-негативною стала реакція уряду Великої Британії на заклики Верховного представника ЄС із зовнішньої політики і безпеки Ф. Могеріні до розвитку кооперації в СПБО, зокрема чергової спроби створити постійний Оперативний штаб збройних сил ЄС (Bond, I. & Besch, S. 2016; Emmott, R. 2017). Практика діяльності його найвищих органів управління, зокрема Європейської Ради в 2016–2019 рр. засвідчила, що держави Союзу набувають досвіду обговорення і прийняття рішень без участі Великої Британії (Грубінко, А. 2017). Британська влада постійно декларувала, що Сполучене Королівство покидає ЄС і не розглядає варіанти збереження членства, але до завершення виходу планує брати участь у засіданнях керівних органів об'єднання². Водночас уряд Б. Джонсона, незважаючи на невизначеність остаточної дати початку фінального етапу Brexit, відмовився делегувати представника Великої Британії до нового складу Єврокомісії, що розпочав працювати 1 грудня 2019 р.

¹ Глава МІД Німеччини: Європа не зможе захистити себе без США // Deutsche Welle, 20 листопада 2019. URL: <https://cutt.ly/0n3BhmE>

² The Government's Negotiating Objectives for Exiting the EU: PM Speech. 17 January 2017. Lancaster House, London. Government of the UK. URL: <https://cutt.ly/Wn3BI5Y>

Незважаючи на формальне завершення виходу Великої Британії з ЄС 31 січня 2020 р., у планах сторін подальша співпраця в зовнішній політиці та безпеці. Насамперед це стосується військово-технічної сфери, спільних гуманітарних і військово-поліцейських миротворчих операцій та місій, у яких підтримка Великої Британії відповідними ресурсами буде для ЄС дуже важливою. Однак при декларованому за боку Лондона прагненні побудувати «глобальну Британію» за межами ЄС конкретики щодо стратегії їх подальшої співпраці наразі небагато.

Brexit, унаслідок якого вже проявляється зменшення впливу Великої Британії в ЄС, послабив міжнародні позиції окремих держав Східної Європи (насамперед України), які поставили завдання поглиблювати відносини з ЄС із перспективою членства. Єдиним реальним каналом впливу королівства на міжнародну безпеку в регіоні ЦСЄ у багатосторонньому вимірі стали механізми НАТО. Серед негативних наслідків Brexit для України — посилення лояльних чи відверто проросійських настроїв у низці держав-членів ЄС, що є одним з головних викликів його функціонуванню.

Висновки. Велика Британія пройшла своєрідний історичний шлях залучення до європейської інтеграції, зумовлений імперативами її зовнішньої політики і складністю їх пристосування до змінюваних умов міжнародних відносин другої половини ХХ — початку ХХІ ст. Уряди Великої Британії намагалися спрямувати євроінтеграцію відповідно до інтересів держави, що чинило безпосередній вплив на її участь у становленні й розвитку СЗПБ ЄС. Однак Великій Британії так і не вдалося віднайти свого місця в європейському об'єднанні, логічним наслідком чого став Brexit.

Використання можливостей участі в зовнішньополітичній і безпековій сфері функціонування ЄС приваблювало керівництво Великої Британії і стимулювало до поміркованих ініціатив, які, втім, ніколи (навіть у період активізації європейської політики першого уряду Т. Блера в 1997–2001 рр.) не виходили за рамки усталених міжнародних орієнтирів держави. Така стратегія часто зумовлювала суперечливість і непослідовність європейської політики британських урядів. Останні не розглядали євроінтеграцію як домінуючий напрям зовнішньої політики держави, який міг би замінити за значенням інші історично важливі для Великої Британії міжнародні стосунки (американсько-британські «особливі відносини» і зв'язки з державами Співдружності націй). Тому СЗПБ ЄС розглядалася як важливий, але не головний механізм зовнішньої політики королівства. Зважаючи на об'єктивні історичні реалії (трансформації системи міжнародних відносин у постбіполярний період, наявність міжнародного впливу і значних військових ресурсів) керівництво Великої Британії втратило можливість стати лідером ЄС у зовнішній і безпековій політиці, фактично віддавши ініціативу ФРН і Франції.

Атлантична та проамериканська позиції Великої Британії стали одним з вирішальних і водночас суперечливих чинників становлення СЗБП ЄС. Уряди держави услід за керівництвом США в сфері СПБО розглядали ЄС як імовірного конкурента НАТО і гальмували спроби активного розвитку військово-оборонного сегмента європейського об'єднання. Головним завданням Великої Британії як одного з провідних учасників СПБО ЄС стала її контрольованість. Королівство прямо причетне до стратегічної слабкості Союзу як суб'єкта системи європейської та світової безпеки, в оперативному й ресурсному плані залежного від США і НАТО. За певних обставин ЄС без Великої Британії має шанс сформувати більш єдину й дієву зовнішню політику та військово-політичну організацію. Проте об'єднанню буде складно замінити кваліфікованих британських дипломатів, інших спеціалістів і значну частину військових ресурсів, які надавала у розпорядження ЄС Велика Британія.

У свою чергу Brexit уже призвів до поступової втрати впливу Великої Британії на регіональні міжнародні процеси (насамперед у Центральній-Східній Європі), уповільнив розширення ЄС, опосередковано спричинив негативні наслідки для міжнародних позицій України та євроінтеграційних перспектив інших держав Східної Європи, які перебувають під тиском російської експансії й потребують подальшої дієвої партнерської підтримки демократичного Заходу, що можлива лише за умови його єдності. Тому потреба зберегти залишки міжнародного авторитету Великої Британії, гарантування цілісності та зміцнення міжнародного впливу ЄС, сучасні виклики й загрози європейській безпеці змусять обидві сторони підтримувати співпрацю у сфері СЗБП насамперед на рівні політичних консультацій і погодження міжнародних дій, військово-промислової співпраці й миротворчої діяльності, стимулюють до спільних пошуків оновленої моделі взаємодії з США та іншими провідними центрами сили в сучасній світовій політиці.

Андреева, Т. 2009. Британская стратегическая культура между европеизмом и атлантизмом на рубеже XX–XXI веков. *Европеизм и атлантизм в политике стран Европейского Союза*. Москва: ИМЭМО РАН. С. 45–65.

Валуев, А. 2013. Стратегические приоритеты внешней политики и дипломатии Великобритании и Европейского Союза в эпоху глобализации (1997–2013). *Наука и Мир*. Вып. 4. С. 276–278.

Годованюк, К. 2012. Общая внешняя политика ЕС и дилеммы британской дипломатии. *Современная Европа*. Вып. 2. С. 71–81.

Грубінко, А. В. 2017. *Велика Британія в системі європейської зовнішньої і безпекової політики (1990–2016 рр.)*: монографія. Тернопіль: Осадца Ю. В.

Громыко, А. А. & Ананьева, Е. В. [ред.]. 2014. *Дилеммы Британии: поиск путей развития*. Москва: Весь Мир.

- Мартинов, А. Ю. 2009. *Спільна зовнішня та оборонна політика Європейського Союзу (90-ті р.р. XX ст. — 10-ті р.р. XXI ст.)*. Погляд з України. Київ: Інститут історії України НАН.
- Мідделаар, Л. ван. 2018. *Перехід до Європи: Як континент став союзом* / пер. з англ. О. Панича. Київ: Дух і літера.
- Попович, Д. & Кудрик, В. 2016. Війна на Донбасі: які країни Заходу допомагали Україні *Апостроф*. 3 серпня. [Online]. Available at: <https://cutt.ly/Xn7pZb6>
- Яковенко, Н. 2011. *Велика Британія в міжнародних організаціях*. Київ: Київський університет.
- Balfour, R. 2013. *Can the EU Have a Foreign and Security Policy without Britain? A Grim and Insular Picture of the Future*. [Online]. Available at: <https://cutt.ly/sn7pC1L>
- Beckfor, M. 2013. Romanians and Bulgarians Snap up 175,000 Jobs in the UK Already... and that's Before the Borders Have even Opened. *The Daily Mail*, 3 March.
- Biscop, S. 2012. The UK and European Defense: Leading or Leaving. *International Affairs*, 88(6). P. 1297–1313.
- Bond, I. & Besch, etc. 2016. *Europe after Brexit Unleashed or undone?* London: Centre for European Reform.
- Cameron, F. 2007. *An Introduction to European Foreign Policy*. London, New York: Routledge.
- Dumbrell, J. 2006. *A Special Relationship Anglo-American Relations from the Cold War to Iraq*. Basingstoke: Palgrave.
- Emmott, R. 2017. UK Ambivalence over New EU Military Command Center Irks Allies — Diplomats. *Reuters*, 15 May 2017. [Online]. Available at: <https://cutt.ly/an7p0gt>
- George, S. 2005. *Britain and European Integration since 1945*. Oxford-Cambridge: Routledge.
- Grant, Ch. 1996. *Strength in Numbers Europe's Foreign and Defense Policy. Report*. London: Centre for European Reform.
- Guay, T. & Callum, R. 2002. The Transformation and Future Prospects of Europe's Defense Industry. *International Affairs*. № 78 (4). P. 757–776.
- Guzelyte, S. 2016. *National EDA Member States' Defense Data 2013–2014 and 2015 (est.) of the 27 EDA Member States*. Brussels.
- Hewitson, M. 2012. The United States of Europe: The European Question in the 1920's. *Europe in Crisis. Intellectuals and the European Idea, 1917–1957*. Ch. 1. New York, Oxford: Berghahn Boors. P. 15–34.
- Howorth, J. 2007. *Security and Defense Policy in the European Union*. Basingstoke: Red Globe Press.
- Johnston, S. 2016. The EU's CSDP: an (Objective) UK Perspective. *European Geostrategy*. 27 March. [Online]. Available at: <http://www.europeangeostrategy.org/?s=UK>
- Lehne, S. 2012. *The Big Three in EU Foreign Policy*. Washington: The Carnegie Papers.
- McNamara, S. 2008. Is the Special Relationship Still Special? *Journal of International Security Affairs*. Issue 14. P. 21–28.
- Mix, D. E. 2013. *The European Union: Foreign and Security Policy*. Washington: Congressional Research Service.
- Oakes, M. 2000. *European Defense: From Pörtschach to Helsinki*. London: Centre for European Reform.
- Operations in Libya. Ninth Report of Session 2010–12. *House of Commons. Defense Committee*. Vol. I: Report, Together with Formal Minutes, Oral and Written Evidence. London: HMSO.

Peters, D. 2010. *Constrained Balancing: The EU's Security Policy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan UK.

Pires, M. L. 2012. *Defense Data: EDA Participating Member States in 2010*. Brussels: European Defense Agency.

Smith, M. E. 2004. *Europe's Foreign and Security Policy. The Institutionalization of Cooperation*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.

Valasek, T. 2008. *France, NATO and European Defense. Policy Brief*. London: Centre for European Reform.

Andreeva, T. 2009. Britanskaia stratchicheskaia kultura mezhdou evropeizmom i atlantizmom na rubezhe XX–XXI vekov [British Strategic Culture Between Europeanism and Atlantism at the Turn of the XX–XXI Centuries]. In: *Evropeizm i atlantizm v politike stran Evropeiskoho Soiuza*. Moskva: IMEMO RAN. S. 45–65. [in Russian]

Valuev, A. 2013. Stratchieskie prioritety vneshnei polytyky i dyplomatii Velikobritanii y Evropeiskoho Soiuza v epokhu hlobalizatsii (1997–2013) [Strategic Priorities of Foreign Policy and Diplomacy of Great Britain and the European Union in the Era of Globalization (1997–2013)]. In: *Nauka i Mir*. Vyp. 4. S. 276–278. [in Russian]

Hodovaniuk K. 2012. Obschchaia vneshniaia politika ES i dilemmy britanskoi dyplomatii [EU Common Foreign Policy and Dilemmas of British Diplomacy]. *Sovremennaia Evropa*. Vyp. 2. 71–81. [in Russian]

Hromyko, A. A. & Ananeva E. V. [red.]. 2014. *Dylemmy Brytanii: poisk putei razvytyia [Dilemmas of Britain: the search of ways for development]*. Moskva: Ves Mir. [in Russian]

Hrubinko, A. V. 2017. *Velyka Brytaniya v systemi yevropeyskoyi zovnishnoyi i bezpekovoyi polityky (1990–2016 rr.) [The United Kingdom in the System of European Foreign and Security Policy (1990–2016)]: monohrafiia*. Ternopil: Osadtsa Yu. V. [in Ukrainian]

Martynov, A. Yu. 2009. *Spilna zovnishnya ta oboronna polityka Yevropeyskoho Soyuzu (90-ti r.r. XX st. — 10-ti r.r. XXI st.) [Common Foreign and Defense Policy of the European Union (1990's — 1990's)]*. Pohlyad z Ukrainy. Kyiv: Instytut istoriyi Ukrainy NAN. [in Ukrainian]

Middelaar, L. van. 2018. *Perekhid do Yevropy: Yak kontynet stav soyuzom [Transition to Europe: How the Continent Became an Alliance]* / per. z anh. O. Panycha. Kyiv: Dukh i literatura [in Ukrainian]

Popovych, D. & Kudryk, V. 2016. Viyna na Donbasi: yaki krainy Zakhodu dopomahaly Ukraini [The War on the Donbas: What Countries of the West Helped Ukraine]. *Apostrof*, 3 serpnia. Available at: <https://cutt.ly/Xn7pZb6> [in Ukrainian]

Yakovenko, N. 2011. *Velyka Brytaniia v mizhnarodnykh orhanizatsiiah [Great Britain in the International Organizations]*. Kyiv: Kyiv University [in Ukrainian].

Balfour, R. 2013. *Can the EU have a Foreign and Security Policy without Britain? A Grim and Insular Picture of the Future*. [Online]. Available at: <https://cutt.ly/sn7pCLL>

Beckfor, M. 2013. Romanians and Bulgarians Snap up 175,000 Jobs in the UK Already... and that's before the Borders Have even Opened. *The Daily Mail*, 3 March.

Biscop, S. 2012. The UK and European Defense: Leading or Leaving. *International Affairs*, 88(6). P. 1297–1313.

Bond, I. & Besch, etc. 2016. *Europe after Brexit Unleashed or undone?* London: Centre for European Reform.

Cameron, F. 2007. *An Introduction to European Foreign Policy*. London, New York: Routledge.

- Dumbrell, J. 2006. *A Special Relationship Anglo-American Relations from the Cold War to Iraq*. Basingstoke: Palgrave.
- Emmott, R. 2017. UK Ambivalence over New EU Military Command Center Irks Allies — Diplomats. *Reuters*, 15 May 2017. [Online]. Available at: <https://cutt.ly/an7p0gt>
- George, S. 2005. *Britain and European Integration since 1945*. Oxford-Cambridge: Routledge.
- Grant, Ch. 1996. *Strength in Numbers Europe's Foreign and Defense Policy. Report*. London: Centre for European Reform.
- Guay, T. & Callum, R. 2002. The Transformation and Future Prospects of Europe's Defense Industry. *International Affairs*. № 78 (4). P. 757–776.
- Guzelyte, S. 2016. *National EDA Member States' Defense Data 2013–2014 and 2015 (est.) of the 27 EDA Member States*. Brussels.
- Hewitson, M. 2012. The United States of Europe: The European Question in the 1920's. *Europe in Crisis. Intellectuals and the European Idea, 1917–1957*. Ch. 1. New York, Oxford: Berghahn Boors. P. 15–34.
- Howorth, J. 2007. *Security and Defense Policy in the European Union*. Basingstoke: Red Globe Press.
- Johnston, S. 2016. The EU's CSDP: an (Objective) UK Perspective. *European Geostrategy*. 27 March. [Online]. Available at: <http://www.europeangeostrategy.org/?s=UK>
- Lehne, S. 2012. *The Big Three in EU Foreign Policy*. Washington: The Carnegie Papers.
- McNamara, S. 2008. Is the Special Relationship Still Special? *Journal of International Security Affairs*. Issue 14. P. 21–28.
- Mix, D. E. 2013. *The European Union: Foreign and Security Policy*. Washington: Congressional Research Service.
- Oakes, M. 2000. *European Defense: From Pörtlach to Helsinki*. London: Centre for European Reform.
- Operations in Libya. Ninth Report of Session 2010–12. *House of Commons. Defense Committee*. Vol. I: Report, Together with Formal Minutes, Oral and Written Evidence. London: HMSO.
- Peters, D. 2010. *Constrained Balancing: The EU's Security Policy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan UK.
- Pires, M. L. 2012. *Defense Data: EDA Participating Member States in 2010*. Brussels: European Defense Agency.
- Smith, M. E. 2004. *Europe's Foreign and Security Policy. The Institutionalization of Cooperation*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Valasek, T. 2008. *France, NATO and European Defense. Policy Brief*. London: Centre for European Reform.